

**МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Крайлюк Анна Ігорівна

УДК 316.614.5

**ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКИХ НАСТАНОВ НА ВИБІР
ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Коваленко Алла Борисівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, завідувач
кафедри соціальної психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Бевз Галина Михайлівна,
ДВНЗ «Університет менеджменту
освіти» НАПН України, доцент кафедри
загальної та практичної психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Радчук Валентина Миколаївна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач
кафедри практичної психології

Захист відбудеться «14» квітня 2017 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.26 Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України за адресою: 03187, м. Київ, проспект Академіка Глушкова, 2а.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська 58.

Автореферат розісланий «10» березня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. М. Траверсе

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. У період економічних, політичних, соціальних змін у нашому суспільстві особливо гостро постають проблеми функціонування сім'ї. Згідно статистичних даних – більше ніж половина громадян розлучаються, переважно, у перші роки шлюбного життя. Це актуалізує дослідження психологічних аспектів процесу побудови сім'ї, зокрема вибору шлюбного партнера.

У зарубіжних дослідженнях процес вибору майбутнього шлюбного партнера розглядають: як результат несвідомих настанов, що закладаються ще в ранньому дитинстві в батьківській родині (К. Вітакер, А. Б. Добрович, В. М. Дружинін, С. Кратохвіл, В. В. Мацюк, Л. Термен, З. Фройд, К. Юнг та ін.); як несвідоме повторення життєвого сценарію попередніх поколінь (Е. Берн, М. Боуен, Е. Г. Ейдемільер, А. Шутценбергер, В. В. Юстицкіс та ін.); як подібність чи протилежність батьківських рис (П. М. Самсонова, З. Цельмер та ін.); як проходження певних стадій або фільтрів (М. А. Абалкіна, Т. Б. Василюк, Р. Зайонц, А. Керкгофф, В. М. Кунціна, Б. Мерстейн, А. М. Обозова, А. Рейс та ін.). В інших теоріях вибір подружнього партнера пояснюється гомогамністю їх особистісних рис і здатністю максимально доповнити й задовольнити потреби одне одного (Дж. Босард, С. Броді, Дж. МакКолл, М. М. Обозов, Р. Поллак, Дж. Хоманс, Н. Ф. Федотова, Р. Хіл та ін.).

У вітчизняній науці приділяється увага: особливостям впливу батьківських сімей на формування майбутнього подружжя (В. М. Радчук, Ю. Р. Сидорик, В. І. Мушкевич та ін.); відтворенню моделі батьківської сім'ї у власній (Т. А. Демидова, В. В. Мацюк, І. Р. Крупник, Ю. А. Чаусова та ін.); впливу на шлюбний вибір особистісної зрілості та узгодженості ціннісних орієнтацій (В. Є. Ткаченко, О. А. Чхайдзе та ін.); готовності до створення сім'ї (А. П. Карасевич, Т. Л. Левицька та ін.); чинникам задоволеності шлюбними стосунками (Д. О. Володошко, О. Я. Кляпець та ін.).

Серед основних підходів до проблеми здійснення вибору шлюбного партнера можна виокремити: економічний (Д. М. Б'юкенен, Н. І. Кабушкін та ін.); соціологічний (Дж. К. Хоманс, Б. Шварц та ін.); психологічний (Г. О. Балл, М. А. Чумакова, Т. В. Корнілова, Д. Канеман та ін.); філософський (Л. В. Діденко, Дж. Лерер та ін.).

У дослідженні впливу батьківських настанов на подальше життя йдеться про: стилі сімейного виховання та їх класифікацію (Е. Г. Ейдемільер, А. Є. Лічко); батьківську любов та її типи (А. С. Співаковська); компоненти та рівні батьківських настанов (Р. В. Овчарова); вплив материнських настанов (С. Броді, Д. Віннікот); вплив батьківських настанов на формування мотивації до замінного батьківства (Г. М. Бевз); емоційні настанови сім'ї з дитиною з особливими потребами (І. Я. Іванюк); особливості прояву репродуктивної настанови в юнацькому віці (О. В. Ігнатенко).

Таким чином, соціальна значущість та недостатня розробленість зазначеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження – «Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науковими розробками, що проводяться на факультеті психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за темою: «Розвиток цілісної особистості в контексті соціальних змін: соціальні, психологічні та педагогічні аспекти» (номер державної реєстрації 0114U003481) та за темою кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка: «Особистість і групи в умовах ціннісно-сміслової трансформації суспільства» (номер державної реєстрації 0116U008624).

Тема дисертації затверджена (протокол № 6 від 14 січня 2014 року) та уточнена (протокол № 2 від 8 вересня 2016 року) на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному визначенні особливостей впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера.

Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання**:

1. У результаті теоретико-методологічного аналізу підходів до вивчення проблеми вибору шлюбного партнера визначити провідні психологічні чинники цього процесу.
2. Проаналізувати батьківські настанови в контексті їх впливу на довготривалість, міцність стосунків та задоволеність ними.
3. З'ясувати особливості співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера у жінок та чоловіків.
4. Розробити та апробувати програму психологічної роботи з профілактики впливу батьківських настанов і оптимізації подружніх стосунків.

Об'єкт – вибір шлюбного партнера.

Предмет – вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові положення про: батьківську сім'ю як підґрунтя уявлень про майбутню сім'ю і образ шлюбного партнера (Е. Берн, К. Вітек, М. М. Обозов, А. В. Петровський, В. В. Столін, З. Фройд, З. Цельмер та ін.), роль інституту сім'ї у формуванні моделі сім'ї та вибору партнера (А. Адлер, М. Боуен, К. Вітакер, О. М. Кікінеджи, С. Кратохвіл, В. Сатир, Л. Термен, В. Томан, А. А. Шутценбергер, К. Юнг та ін.); сімейну взаємодію (М. М. Алексєєва, Д. Баумрід, А. Я. Варга, Е. Г. Ейдемільер, Л. Б. Шнейдер, В. В. Юстицькіс та ін.), підтримку сім'ї та батьків (В. Н. Дружинін, Н. Є. Завацька, О. С. Кочарян, В. В. Столін та ін.).

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань дослідження використано комплекс методів: а) *теоретичні* – аналіз, систематизація, узагальнення та інтерпретація наукових даних стосовно явища здійснення

вибору, психологічних чинників, які його зумовлюють; б) *емпіричні* – методики: «Шкала сімейного оточення» (Р. Мус, адаптація С. В. Купріянова) – для дослідження соціального клімату в сім'ї, з якої особа походить, та визначення сформованих настанов; «Поведінка батьків і ставлення опитуваних до них» (Е. Шафер) – для з'ясування настанов, зумовлених особистими взаєминами з батьками; «Гісенський особистісний опитувальник» (Д. Бецкман, Е. Брачлер, Г. Річтер) – для визначення психологічного портрету шлюбних партнерів; «Методика діагностики міжособистісних стосунків» (Т. Лірі) – для діагностики особистісних рис подружніх партнерів; «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезнікова) – для діагностики уявлень респондентів про сімейні цінності, рольові очікування і домагання; проєктивні методики «Сімейна соціограма» (Е. Г. Ейдемільер, О. В. Черемисін) та «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р. Бернс, С. Кауфман) – для діагностики несвідомих батьківських настанов; в) *математично-статистичної обробки емпіричних даних* – описова статистика, кореляційний і факторний аналізи. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 17.0).

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяло участь 236 осіб, серед них 118 чоловіків та 118 жінок, 118 гетеросексуальних пар віком від 21 до 54 років – це соціально активні люди різних професій та соціальних статусів: студенти, підприємці, державні службовці, викладачі, люди мистецьких професій.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– доведено наявність тісного зв'язку між батьківськими настановами та особливостями вибору подружнього партнера як у чоловіків, так і в жінок, що виявляється в стратегіях повтору особистісних якостей і ставлень батьків та взаємодоповнення партнерами один одного чи рис характеру батьків;

– виокремлено моделі співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера: у жінок – взаємодоповнення, повтору за прототипом батька, наслідування обох батьків, часткового відтворення, передачі негативного досвіду, імітації з позитивною динамікою; у чоловіків – повтору негативного досвіду, передачі позитивного досвіду, взаємодоповнення, відтворення внутрішнього конфлікту, наслідування конструктивності стосунків;

розширено та доповнено наукове уявлення щодо змісту процесу вибору шлюбного партнера, що пояснюється досвідом дитячо-батьківських стосунків;

набуло подальшого розвитку уявлення про соціально-психологічні чинники, які мають вплив на вибір шлюбного партнера;

розроблено та апробовано програму психологічної роботи щодо профілактики сімейних проблем та оптимізації сімейних стосунків.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати та запропонована програма «Психологічної профілактики сімейних проблем та оптимізації сімейних стосунків» можуть бути

використані практичними психологами та працівниками психологічних служб у роботі з подружніми парами при вирішенні завдань психологічної допомоги, консультування, психокорегування та психотерапії; у процесі психологічної підготовки молоді до подружнього життя. Отримані результати будуть корисні у розробці психокорегувальних програм, спрямованих на усвідомлення проблем подружньої взаємодії та налагодження сімейних стосунків. Також, результати дослідження можуть бути використані в процесі викладання навчальних дисциплін «Психологія сім'ї», «Соціальна психологія», «Організація діяльності практичного психолога», «Психологічний супровід сім'ї», «Гендерна психологія» та «Сімейне консультування» у вищих та післядипломних навчальних закладах.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1 від 28.09.16) та психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 208 від 15.02.16), у соціально-профілактичну роботу Рівненського міського центру соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді (довідка № 446 від 17.05.16) та у профілактичну та психокорекційну роботу Київського гештальт університету (довідка № 236 від 18.09.16).

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечувалися методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень; послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань емпіричного дослідження; використанням валідних і надійних взаємодоповнювальних методик, що відповідають меті та завданням дисертаційної роботи; репрезентативністю вибірки; поєднанням якісного і кількісного аналізів отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і результати емпіричного дослідження доповідались та одержали схвалення на засіданнях кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, на міжнародних науково-практичних конференціях: «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії» (м. Львів, 2015); «Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (м. Харків, 2016); «Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук» (м. Одеса, 2016); «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (м. Львів, 2016); «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрямки психологічних досліджень» (м. Київ, 2016).

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в 10 публікаціях, серед них 4 статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 1 стаття в іноземному виданні та 5 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 263 найменування (з них – 40 іноземною мовою). Основний обсяг дисертації викладено на 160 сторінках. Загальний обсяг становить 236 сторінок. Робота

містить 24 таблиці (на 14 сторінках), 17 рисунків (на 6 сторінках) та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи; здійснено опис вибірки; висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження; наведено дані про впровадження та апробацію отриманих результатів, публікації та структуру роботи.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера» – представлено підходи зарубіжних і вітчизняних вчених щодо чинників вибору шлюбного партнера, досліджено поняття вибору як психологічного феномену та батьківських настанов у контексті їх впливу на вибір шлюбного партнера.

Феномен вибору переважно розглядається як міждисциплінарна проблема. У економіко-соціологічній традиції вважають, що процес здійснення вибору ґрунтується на принципі раціональної економічної поведінки людини і є різновидом ринкової угоди (Дж. Бьюкенен, К. Ерроу, Дж. Едвардс, Дж. Хоманс, Г. Бреккер, Р. Поллак та ін.). Процес прийняття рішення про вибір відбувається як результат проходження необхідних етапів (В. Н. Козлов, Ю. Козелецький та ін.). У психологічній традиції вибір розглядається як співвідношення раціональних та ірраціональних аспектів процесу, що залежить від особистісних рис (М. А. Чумакова, Н. І. Кабушкін, Р. І. Мокшанцев, С. Плаус та ін.).

Аналіз джерел свідчить, що особа, яка знаходиться в процесі здійснення вибору подружнього партнера, має різноспрямовані потреби, що продукують фрустрації, оскільки водночас у неї співіснують: потреба бути в парі, оцінка вкладу та виграшу, наявний досвід стосунків, страх залишитись самотнім, можливі інші варіанти вибору. У цьому процесі відбувається прийняття рішення, спираючись на власний розум, емоції (О. Ф. Гірке, Дж. Лерер).

З'ясовано, що існує вплив соціального середовища, попереднього досвіду, референтних груп на формування шлюбних настанов. У дослідженнях впливу батьківських настанов на подальше життя йдеться про стилі сімейного виховання та їх класифікацію (Е. Г. Ейдемільер, А. Є. Лічко), батьківську любов та її типи (А. С. Співаковська); компоненти та рівні батьківських настанов (Р. В. Овчарова); вплив материнських настанов (С. Броді, Д. Віннікот) та ін.

Аналіз поглядів щодо впливу передумов здійснення вибору шлюбного партнера, мотивів, їх детермінації та результату свідчить, що існує чотири основні групи теорій, в яких основна увага надається: а) несвідомим аспектам вибору; йдеться про настанови як чинники, що закладаються в ранньому дитинстві (А. Адлер, К. Вітакер, А. Б. Добрович, В. М. Дружинін, С. Кратохвіл, Л. Р. Термен, З. Фройд, К. Юнг та ін.); повторення життєвого сценарію попередніх поколінь (Е. Берн, М. Боуен, В. Н. Дружинін, Е. Г. Ейдемільер, А. Шутценбергер, В. В. Юстицькіс та ін.); риси характеру

партнера, які є подібними чи протилежними до батьківських (П. М. Самсонова, З. Цельмер та ін.) – тобто вплив середовища, в якому формується особистість, її підсвідома сфера, яка зумовлює в подальшому перебіг усіх взаємин людини (особливо стосунків у парі), вибір подружнього партнера в тому числі; б) свідомим аспектам вибору подружнього партнера, що ґрунтується на гомогамності особистісних рис подружжя і здатності максимально доповнювати й задовольняти потреби одне одного (Дж. Босард, Р. Вінч, Р. Коч, Дж. МакКолл, М. М. Обозов, Р. Поллак, Е. Уолстер, Дж. Хоманс, Н. Ф. Федотова, Р. Хілл та ін.) – згідно з цими теоретичними напрацюваннями вибір партнера відбувається за умов максимізації своєї функції корисності при мінімізації затрат або еквівалентного обміну; в) процесу зближення партнерів, де вибір є результатом проходження послідовних етапів або фільтрів (М. А. Абалкіна, Дж. Адамс, Т. Б. Василець, Р. Зайонц, А. Керкгофф, В. Н. Куніцина, Б. Мерстейн, А. Рейс, Дж. Удрі та ін.); г) змішаним детермінантам, що підкреслюють вплив соціальних чинників, таких як територіальна близькість потенційних партнерів, статус, значущість певних ознак для чоловіків і для жінок (А. Н. Волкова, Р. Зайонц, В. О. Сисенко, Н. Г. Юркевич та ін.).

Особливості впливу батьківських сімей на формування майбутнього подружжя у дослідженнях вітчизняних учених розглядаються у контексті: відтворення моделі батьківської сім'ї у власній (Т. А. Демидова, В. М. Радчук, Ю. Р. Сидорик, В. В. Мацюк, В. І. Мушкевич, І. Р. Крупник, Ю. А. Чаусова та ін.); готовності до створення сім'ї (А. П. Карасевич, Т. Левицька та ін.); чинників, що визначають задоволеність шлюбними стосунками (Д. О. Володошко, О. Я. Кляпець та ін.); впливу на шлюбний вибір особистісної зрілості та узгодженості ціннісних орієнтацій подружніх партнерів (В. Є. Ткаченко, О. А. Чхайдзе та ін.) тощо.

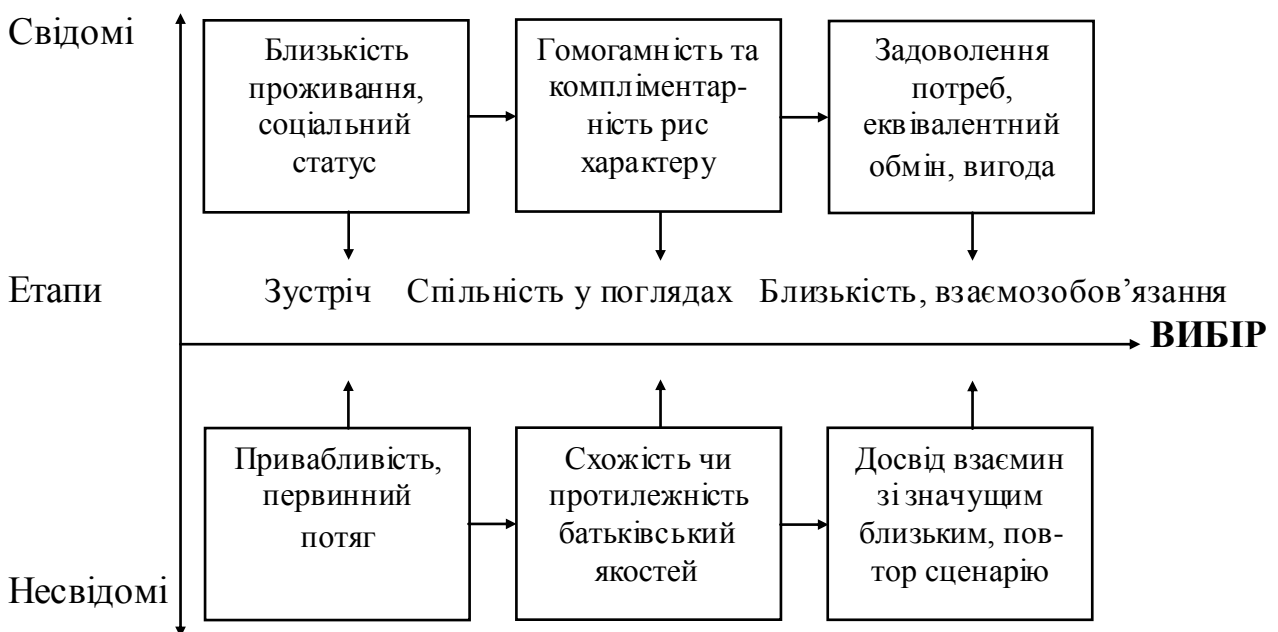

Рис. 1. Модель соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера

У результаті теоретичного аналізу проблеми з'ясувалося, що психологічними чинниками вибору подружнього партнера є: дитячий досвід взаємин зі значущими близькими, наявність у партнера гомогамних рис характеру, здатність доповнювати іншого (коли стосунки є взаємовигідними), близькість проживання, наявність значущих рис для чоловіків і для жінок. У цілому процес вибору має послідовні етапи зближення або фільтрації.

Зазначені вище теоретико-методологічні положення щодо чинників вибору шлюбного партнера та впливу батьківських настанов на його здійснення покладено в основу подальшого емпіричного дослідження.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження особливостей впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера» – обґрунтовано добір методичного інструментарію, здійснено опис вибірки, розроблено емпіричну модель дослідження та проаналізовано основні його результати.

Емпіричне дослідження складалося з трьох блоків, а саме з'ясування особливостей: батьківських настанов у чоловіків та жінок; батьківських настанов у контексті їх впливу на довготривалість, міцність та задоволеність стосунками; моделей співвідношення батьківських настанов та вибору шлюбного партнера у жінок та чоловіків. Відповідно до виокремлених блоків було розроблено емпіричну модель, в якій операціоналізовано спосіб реалізації дослідження.

З'ясувалося, що батьківські настанови у чоловіків та жінок мають такі особливості: а) існує повтор у стосунках між батьківськими та актуальними сім'ями – якщо в батьківських сім'ях жінок (з матір'ю (45,65%) і батьком (55,88%)) і чоловіків (з матір'ю (42,65%) і батьком (42,65%)) була дистанція з батьками, то в актуальній сім'ї наявна дистанція з партнером (дистанція в парі у жінок (29,69%); у чоловіків (28,13%)); б) жінки і чоловіки у соціограмах позначають свого партнера на місці або матері або батька; у жінок – партнер здебільшого на місці батька (45,31%), а у чоловіків – партнерка на місці матері (45%); в) виявлено позитивну динаміку показника емоційного контакту в актуальних сім'ях, який є набагато вищим (жінки (81%); чоловіки 67%)), ніж в батьківських (жінки (38,24%); чоловіки (22%)).

Встановлено зв'язок між особливостями взаємодії у батьківській сім'ї та міцністю і тривалістю взаємин, задоволеністю шлюбним партнером. Довготривалість шлюбу у жінок пов'язана з моделлю взаємодоповнення при виборі шлюбного партнера та наступними змінними: їхнім батьківським сім'ям властива згуртованість ($r = 0,254$, $p = 0,039$), експресивність ($r = 0,260$, $p = 0,035$); чоловіки мають низькі соціальні здібності ($r = 0,328$, $p = 0,007$) та недовірливість ($r = 0,303$, $p = 0,014$) у спілкуванні з оточуючими; жінкам властива особистісна ідентифікація ($r = 0,277$, $p = 0,025$) зі шлюбним партнером; виконання функцій у господарсько-побутових ($r = 0,264$, $p = 0,032$), батьківсько-виховних ($r = 0,278$, $p = 0,024$) та емоційно-психотерапевтичних сферах ($r = 0,286$, $p = 0,020$). Задоволеність шлюбом у жінок залежить від сприятливої психологічної атмосфери в батьківських сім'ях (їх матері проявляли автономність ($r = 0,283$, $p = 0,020$)). Жінки

обирають відкритих ($r = 0,243$, $p = 0,046$), з альтруїстичним типом спілкування чоловіків ($r = 0,257$, $p = 0,035$) та мають до них високі батьківсько-виховні ($r = 0,242$, $p = 0,036$) та низькі господарсько-побутові очікування ($r = -0,287$, $p = 0,018$), вважають свої стосунки міцними ($r = 0,382$, $p = 0,001$). Міцність стосунків жінок має зв'язки: з моделлю повтору теплих стосунків з батьком (позитивний інтерес ($r = 0,242$, $p = 0,050$), непослідовністю ($r = -0,306$, $p = 0,012$), задоволеністю своїм партнером ($r = 0,382$, $p = 0,001$) та вибором у партнери чоловіка, з яким будуть можливі такі стосунки.

Довготривалими є стосунки у тих чоловіків, у батьківських сім'ях яких дозволялося відкрито виражати свої почуття ($r = 0,270$, $p = 0,026$), в тому числі гнів та агресію (конфлікт ($r = 0,252$, $p = 0,038$)). Вони обирають таких же агресивних та доміантних жінок ($r = 0,303$, $p = 0,012$), мають низький рівень соціальної активності ($r = -0,305$, $p = 0,012$); цього ж вони очікують і від партнерок ($r = -0,264$, $p = 0,029$). Задоволеність чоловіків у парі пов'язана з орієнтацією на досягнення в батьківських сім'ях ($r = 0,338$, $p = 0,005$) та відчуттям, що шлюбні стосунки є міцними ($r = 0,695$, $p = 0,000$). Міцність шлюбних стосунків у чоловіків насамперед пов'язана з наявною нормальною психологічною атмосферою самореалізації у батьківській сім'ї ($r = 0,355$, $p = 0,003$). Вони обирають довірливу ($r = -0,242$, $p = 0,047$) дружину із соціальними здібностями ($r = -0,364$, $p = 0,002$), що відображає її активність та впевненість.

У результаті дослідження співвідношення стилю і клімату взаємодії в батьківській сім'ї з типом обраного партнера у вибірці жінок, вокремлено шість моделей співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера жінками – взаємодоповнення, повтору за прототипом батька, наслідування обох батьків, часткового відтворення, передання негативного досвіду та імітації з позитивною динамікою (табл. 1).

Модель взаємодоповнення характеризується психологічно здоровою атмосферою в батьківських сім'ях (згуртованість ($r = 0,785$), експресивність ($r = 0,616$), незалежність ($r = 0,604$), орієнтація на активний відпочинок ($r = 0,565$), інтелектуально-культурна орієнтація ($r = 0,458$), позитивний інтерес ($r = 0,670$ – мати, $r = 0,722$ – батько) та вибором у партнери схильного до рефлексії ($r = 0,226$), впевненого ($r = 0,350$), поступливого ($r = 0,273$), авторитетного ($r = 0,294$) чоловіка.

У моделі повтору за прототипом батька, матері є директивними ($r = 0,283$), а батьки – приймаючими та підтримуючими ($r = 0,158$). Шлюбний партнер займає поступливу та залежну позицію ($r = 0,717$), тобто обирається за прототипом батька. Вони задоволені ($r = 0,164$) своїм вибором і міцністю ($r = 0,287$) сім'ї, оскільки партнери доповнюють один одного.

У моделі наслідування обох батьків партнер є таким же контролюючим ($r = 0,169$), агресивним ($r = 0,421$) та доміантним ($r = -0,248$), як і обоє батьків; зокрема, їм властива директивність ($r = 0,283$ – мати, $r = 0,132$ – батько); ворожість ($r = 0,344$ – мати, $r = 0,318$ – батько); непослідовність ($r = 0,114$) та контроль ($r = 0,411$). У стосунках між батьками відсутня здорова

атмосфера, тому в стосунках з партнером теж не виявлено задоволеності ($r = -0,175$) та міцності ($r = -0,302$).

Таблиця 1

Співвідношення батьківських настанов та особливості обраного партнера (жінки)

Параметри Модель	Соціальний клімат батьківської сім'ї	Поведінка матері	Поведінка батька	Психологічний автопортрет чоловіка	Тип ставлення чоловіка до оточуючих	Очікування від чоловіка	Домагання до себе	Міцність Задоволеність
Взаємодоповнення	згуртованість, конфлікт, експресивність, орієнтація на активний відпочинок	позитивний інтерес, автономність, неворожість	позитивний інтерес, автономність, неворожість	соціальне схвалення, домінантність позитивний переважаючий настрій	авторитарний	особистісної ідентифікації, зовнішньої привабливості соціальної активності	емоційно-психотерапевтичні, батьківсько-виховні	+ +
Повтор за прототипом батька	конфлікт, відсутня інтелектуально-культурна та орієнтація на активний відпочинок	директивність	позитивний інтерес	домінантність відсутній контроль над собою	не: авторитарний, егоцентричний, агресивний, альтруїст, покірний, дружєлюбний	емоційно-психотерапевтичні, батьківсько-виховні, зовнішньої привабливості	господарсько-побутові	+ +
Наслідкування обох батьків	контроль, організація, орієнтація на досягнення	ворожість, неавтономність, директивність непослідовність	директивність ворожість, непослідовність	відсутня домінантність, контроль над собою	агресивний, егоцентричний, авторитарний, недовірливий, дружєлюбний альтруїст	особистісної ідентифікації, соціальної активності, побутові, психотерапевтичні	господарські, психотерапевтичні, соціальної активності	- -
Часткового відтворення	конфлікт, незалежність, відсутня інтелектуально-культурна та орієнтація активного відпочинку	позитивний інтерес, автономність, неворожість, послідовність	ворожість, директивність неавтономність	відсутні: соціальне схвалення, контроль над собою, соціальні здібності	не: агресивний, егоцентричний, авторитарний, покірний, дружєлюбний, альтруїст	господарсько-побутові, батьківсько-виховні, сексуальні	батьківсько-виховні, побутові, психотерапевтичні	- -
Передачі негативного досвіду	орієнтація на досягнення; не: контроль, експресивність, незалежність, організація	автономність, ворожість; відсутні: інтерес, директивність, послідовність	автономність, недирективність	відсутні: контроль над собою, негативний настрій, соціальні здібності	неальтруїст, авторитарний	привабливості соціальної активності, сексуальні батьківські, побутові	зовнішньої привабливості, господарсько-побутові	- -
Імітації з позитивною динамікою	організація, контроль, конфлікт, орієнтація на активний відпочинок, неекспресивність	ворожість, директивність, відсутній позитивний інтерес	ворожість	контроль над собою; відсутні: відкритість-замкнутість, позитивний настрій	не: егоцентричний, авторитарний, агресивний, залежний, дружєлюбний	соціальної активності	батьківсько-виховні, зовнішньої привабливості	+ +

Модель часткового відтворення характеризується вибором партнера за стратегією повтору, як щось середнє між матір'ю та батьком, тобто чоловік: дистантний, з низькою соціальною репутацією ($r = -0,619$), замкнений ($r = 0,565$), недовірливий ($r = 0,156$), як батько (ворожий ($r = 0,241$), директивний ($r = 0,180$)) і водночас неагресивний ($r = -0,380$) та неавторитарний ($r = -0,425$), як мати.

Модель передачі негативного досвіду характеризується повтором ситуації в батьківській сім'ї, якій властиве поєднання високих домагань

($r = 0,156$) з відсутністю турботи, контролю ($r = -0,164$ – мати, $r = -0,439$ – батько), структурування, відкритості в прояві ($r = -0,198$), що в актуальній сім'ї відбито в існуванні авторитарності ($r = 0,127$) та безвідповідальності ($r = -0,396$).

У моделі імітації з позитивною динамікою йдеться про повторення стосунків. Ворожі ($r = 0,427$ – мати, $r = 0,245$ – батько), дистантні ($r = 0,430$), контролюючі ($r = 0,237$), директивні ($r = 0,249$) та конфліктні ($r = 0,201$) батьки, які не приймають та не дозволяють собі виявляти почуття ($r = -0,204$) зумовлюють вибір партнера, який контролює себе ($r = 0,167$), закритий ($r = -0,333$) та емоційно пригнічений ($r = -0,297$).

Проаналізувавши результати вибірки чоловіків, виокремлено п'ять моделей співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбної партнерки чоловіками – повтору негативного досвіду, передання позитивного досвіду, взаємодоповнення, відтворення внутрішнього конфлікту та наслідування конструктивності стосунків.

Модель повтору негативного досвіду свідчить, що дружина обирається за стратегією повтору: вона авторитарна ($r = 0,186$), самокритична ($r = 0,293$); батьки – директивні ($r = 0,489$ – мати, $r = 0,435$ – батько) та контролюючі ($r = 0,385$).

Модель передачі позитивного досвіду характеризується вихованням чоловіків у психологічно згуртованому ($r = 0,770$), експресивному ($r = 0,655$), організованому ($r = 0,437$), конфліктному ($r = 0,509$) та незалежному ($r = 0,565$) сімейному кліматі, як зрілих особистостей, що зумовлює вибір ними до подружнього партнерства таких самих жінок (контролюючих себе ($r = 0,265$), відповідальних, авторитарних ($r = 0,151$) і незалежних ($r = -0,201$)).

Модель взаємодоповнення при виборі шлюбного партнера визначає, що батьки чоловіка проявляли автономність ($r = 0,415$ – мати, $r = 0,275$ – батько), неорганізованість ($r = -0,307$), безконфліктність ($r = -0,262$). Такий чоловік обирає собі контролюючу ($r = 0,253$), владну ($r = -0,298$), егоцентричну ($r = 0,722$), авторитарну ($r = 0,668$) та агресивну ($r = 0,740$) дружину.

У моделі відтворення внутрішнього конфлікту відбувається повтор сценарію батьківської сім'ї, де покинутість ($r = 0,229$) з боку батьків чоловік проживає через відчуття себе покинутим соціально активною дружиною ($r = 0,864$).

У чоловіків, у яких наявна модель наслідування конструктивності стосунків, батьки були приймаючими, недирективними ($r = -0,306$), стимулюючими незалежність ($r = 0,271$) та самостійність. Ці чоловіки обирають собі соціально активних ($r = 0,688$) та авторитарних ($r = 0,276$) дружин.

У цілому результати констатувального етапу дослідження виявили вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера. Основною стратегією вибору шлюбного партнера є повтор – партнер у своїх рисах і ставленнях відповідає батьківським сім'ям. Сприятливість і несприятливість психологічного клімату батьківських сімей та сформовані там батьківські настанови пов'язані з задоволеністю, міцністю та довготривалістю стосунків.

У третьому розділі – «Соціально-психологічні умови оптимізації сімейних стосунків» – на основі теоретичного обґрунтування, узагальнення емпіричних даних розроблено програму усвідомлення впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера та побудови конструктивних стосунків, перевірено її ефективність.

Результати дослідження свідчать, що існує вплив негативних батьківських настанов на вибір подружнього партнера. З метою його послаблення розроблено програму «Психологічна профілактика сімейних проблем та оптимізація сімейних стосунків». У ній взяли участь вісім подружніх пар, які перебувають у незадовільних та неміцних шлюбних стосунках, які виявили бажання їх покращити. Вік учасників – від 24 до 33 років; термін перебування в офіційному шлюбі – від 3 до 10 років; усі вони є жителями міста Києва.

Формувальний етап здійснено на базі Київського гештальт університету. Для його організації розроблено цикл тренувальних занять, які містяться в програмі. Тривалість тренінгу складає 28 годин та має три основні частини: 1) актуалізація та усвідомлення проблеми через індивідуальну роботу з парами (2 години); 2) групова робота з усвідомлення впливу батьківських настанов та формування конструктивних способів побудови стосунків – 24 години (8 групових занять по 3 години); 3) засвоєння та закріплення здобутого досвіду через індивідуальну роботу з парами (2 години).

Теоретична основа психокорекційної програми ґрунтується на положеннях про: необхідність взяти на себе відповідальність за партнерські стосунки (Е. Фромм); налагодження контакту між «Дитиною», «Дорослим» і «Батьком» у структурі особистості (Е. Берн); роботу з почуттями (А. Єрмошина); корекцію патологічних життєвих сценаріїв (А. А. Шуценберген); принципи успішної психокорекційної роботи (К. Роджерс, І. В. Вачков, Л. А. Петровська та ін.).

Особливістю програми є те, що вона дає змогу усвідомити вплив батьківських настанов на вибір подружнього партнера, що веде до підвищення особистісної відповідальності за власні сімейні стосунки та впливає на їх покращення. У ній реалізовані принципи, дотримання яких дозволяє підвищити ефективність психокорегувальної роботи, а саме полімодальності (робота на чотирьох рівнях: емоційному, когнітивному, тілесному та несвідомому) та еkleктичності (використання методів з різних психотерапевтичних напрямків).

Частина групової роботи у програмі «Психологічної профілактики сімейних проблем та оптимізація сімейних стосунків» складається з 8 блоків, що реалізують такі завдання: актуалізація та робота з дитячими переживаннями, що пов'язані з негативними настановами та сценаріями; інтеграція «Его» в інфантильні зони особистості; реструктуризація психологічних захистів; формування здатності до самостереження та контроль за своїми реакціями; корекція негативних реакцій та форм поведінки; ампліфікування близькості в стосунках.

Щоб з'ясувати зміни в розподілі ролей між чоловіком і дружиною при

виконанні сімейних функцій, які відбулися на міжособистісному рівні стосунків, порівнювалися показники до та після реалізації програми за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (О. Волкова, Г. Трапезникова).

Таблиця 2

Порівняння середніх значень розподілу ролей у виконанні сімейних функцій до і після впливу за t-критерієм Стьюдента

Параметри	Жінки			Чоловіки		
	вплив		t-критерій	вплив		t-критерій
	до	після		до	після	
Інтимно-сексуальна сфера	4	6	3,248**	5,4	6,2	2,169*
Особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером	5	6,2	2,426*	4	5,5	7,810**
Господарсько-побутова (очікування від партнера)	4,8	6	1,247	9	6,5	-7,633**
Господарсько-побутова (домагання до себе)	8	6	0,922	5	6,2	6,427**
Батьківсько-виховна (очікування від партнера)	8	7,5	1,164	8,4	7,5	-2,764**
Батьківсько-виховна (домагання до себе)	9	7,1	-2,219*	5,8	7,1	3,844**
Соціальна активність (очікування від партнера)	8	7,5	1,164	5,4	7	1,833
Соціальна активність (домагання до себе)	5	6,2	1,247	7	8	1,474
Емоційно-психотерапевтична (очікування)	9	7	-2,270*	8,4	7	-3,346*
Емоційно-психотерапевтична (домагання до себе)	6	7,2	2,247*	4,5	7,2	2,529*
Зовнішня привабливість (очікування від партнера)	8	7	-1,313	7,5	7	-,190
Зовнішня привабливість (домагання до себе)	5	6,5	1,985	5,3	6,4	-,050

Примітка. * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

Зміни, які можна констатувати у жінок після проходження програми, свідчать про особистісне зростання, оскільки знизилася очікування від партнера в емоційно-психотерапевтичній сфері (-2,247), однак підвищилася потреба надавати підтримку в стосунках (2,247). Підвищилася спільність у зацікавленостях, способах проведення дозвілля (2,426) та важливість інтимно-сексуальної сфери (3,248). У чоловіків у процесі проходження тренінгу теж відбулося зниження очікування від партнерки в емоційно-психотерапевтичній сфері (-3,346) та підвищення домагань до себе (2,529). Більш значущими для чоловіків стали інтимно-сексуальна сфера (2,169), спільність у інтересах з

дружиною та способах спільного проведення часу (7,810). Вони перестали очікувати від дружини забезпечення життя сім'ї в господарсько-побутових (-7,633) та батьківсько-виховних (-2,764) сферах, розділивши з нею ці зобов'язання (господарсько-побутові (6,427) та батьківсько-виховні (3,844) домагання до себе). Отримані результати свідчать про зміни на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях.

Ефективність авторської психокорегувальної програми доведено також за результатами проведення «Сімейної соціограми» та за суб'єктивним оцінюванням учасниками свого рівня задоволеності та міцності у шлюбних стосунках (рис. 2).

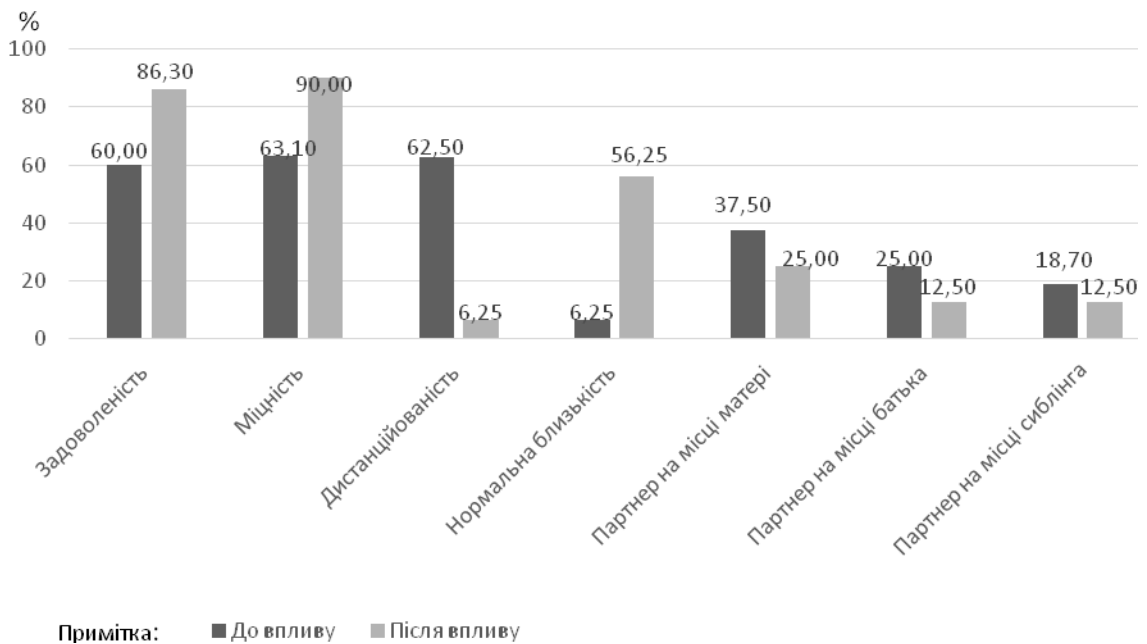

Рис. 2. Порівняння середніх значень до та після впливу з t-критерієм Стьюдента

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок, що розроблена програма є ефективною, оскільки впливає на поведінку особистості в парі, підвищуючи міцність стосунків та задоволеність шлюбом. Дані свідчать про те, що учасники програми підсвідомо перестали очікувати від подружніх партнерів відповідати батьківським настановам. Програма нормалізує стосунки, зменшуючи дистанційованість партнерів та підвищуючи емоційну близькість у парі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення результатів теоретико-емпіричного дослідження впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера, що дало змогу дійти таких висновків.

1. На підставі теоретичного аналізу чинників вибору подружнього партнера виокремлено чотири групи теорій, в яких розкрито їхній зміст,

йдеться про: а) результат дитячо-батьківського досвіду стосунків у контексті умов, у яких формується особистість; ставлення середовища, в якому формується особистість, вплив несвідомого на вибір шлюбного партнера та на подальший перебіг стосунків у парі; б) тотожність у вартості як наявність у партнера доповнювальних рис характеру, компліментарності, можливості задоволення власних потреб у парі, рольову сумісність і можливість максимізації власної корисності за мінімізації витрат; в) процес скорочення кола можливих партнерів через проходження послідовних етапів: 1) зустріч партнерів, первинний потяг, фізична привабливість; 2) відчуття комфорту, спільності у поглядах і цінностях, впізнавання одне в одному «своїх внутрішніх чоловіка і жінку»; 3) вступ у взаємні зобов'язання та близькість, поява відповідальної рольової поведінки, задоволення значущих потреб; г) змішані детермінанти як чинники вибору подружнього партнера, зокрема, близькість проживання, взаємна любов, прихильність, надійність, емоційна стійкість, наявність позитивних рис характеру, зрілість, симпатія, бажання позбутися самотності, мотив продовження роду та інше.

З'ясовано, що психологічними чинниками вибору подружнього партнера є дитячий досвід стосунків із близькими, гомогамність та компліментарність рис характеру, а також можливість максимізації власної корисності в стосунках. Процес вибору проходить певні етапи зближення та фільтрації. Також на вибір можуть впливати такі незначні, на перший погляд, чинники як місце проживання чи вагомість певних рис для чоловіків і для жінок.

2. Доведено наявність тісного зв'язку між особливостями батьківських настанов у контексті їх впливу на довготривалість, міцність та задоволеність стосунками. У жінок на тривалість шлюбу впливає стратегія взаємодоповнення при виборі шлюбного партнера; задоволеність шлюбом пов'язана зі здоровою психологічною атмосферою батьківської сім'ї; міцність стосунків пов'язана зі стратегією повтору теплих взаємин із батьком, тобто вибором у партнери чоловіка, з яким будуть можливі такі стосунки. У чоловіків довготривалість стосунків визначається відкритістю у вираженні почуттів, в тому числі агресії в батьківських сім'ях та вибором таких самих агресивних, імпульсивних жінок; задоволеність шлюбом залежить від орієнтації на досягнення в батьківських сім'ях та від міцності актуальних стосунків; міцність стосунків пов'язана з атмосферою самореалізації в батьківській сім'ї та вибором такої самої партнерки (активної, впевненої, довірливої).

3. Визначено моделі співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера у жінок та чоловіків. У вибірці жінок виокремлено шість моделей: взаємодоповнення, повтору за прототипом батька, наслідування обох батьків, часткового відтворення, передання негативного досвіду та імітації з позитивною динамікою. У вибірці чоловіків, виокремлено п'ять моделей співвідношення батьківських настанов і особливостей вибору шлюбної партнерки: повтору негативного досвіду, передання позитивного досвіду, взаємодоповнення, відтворення внутрішнього конфлікту та наслідування конструктивності стосунків.

З'ясовано, що шлюбний партнер у своїх рисах і ставленнях відповідає батьківським сім'ям в обох випадках – за сприятливого і несприятливого психологічного клімату батьківських сімей. Проте якщо в батьківських сім'ях хоча б один із батьків проявляв прийняття, то у шлюбах дітей існуватиме міцність стосунків та задоволеність власними взаємовідносинами. Виявлено стратегії повтору та взаємодоповнення при виборі шлюбного партнера як у чоловіків, так і в жінок, що підтверджує вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера та подальший розвиток стосунків.

4. Розроблено та апробовано програму психокорегувальної роботи з профілактики сімейних проблем та оптимізації подружніх стосунків. Застосування програми дає змогу усвідомити вплив батьківських настанов на вибір подружнього партнера, що, своєю чергою, зумовлює підвищення особистісної відповідальності за власні стосунки та впливає на їх покращення. Впровадження програми підтвердило позитивну динаміку в стосунках до та після впливу і показало, що психокорегувальна програма є ефективною та може бути рекомендована для подальшого використання.

Проведене дослідження повною мірою не вичерпує всіх аспектів проблеми, що розглядалася. Перспективами подальших досліджень можуть бути: з'ясування особливостей впливу батьківських настанов на стосунки з дітьми, вияв впливу взаємин із сиблінгами на вибір подружнього партнера, розробка психодіагностичного інструментарію для оцінки особливостей впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера.

СПИСОК ОБУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Крайлюк А. І. Теоретичний аналіз наукових підходів проблеми прийняття рішення в аспекті вибору подружнього партнера / А. І. Крайлюк // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – № 2 (23). – С. 137–143.

2. Крайлюк А. І. Вибір шлюбного партнера : теоретичні аспекти / А. І. Крайлюк // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Северодонецьк, 2015. – № 3 (38). – С. 207–215.

3. Крайлюк А. І. Особливості впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера / А. І. Крайлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – Херсон, 2015. – № 6/2015. – С. 135–140.

4. Крайлюк А. І. Типологія співвідношення батьківських настанов і особливостей вибору шлюбного партнера у чоловіків та жінок / А. І. Крайлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – Херсон, 2016. – № 1/2016. – С. 140–145.

Статті в зарубіжних виданнях:

5. Крайлюк А. И. / Родительские установки: теоретические аспекты / А. И. Крайлюк // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова: Серия Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – Кострома, 2015. – № 3 (Том 21) – С. 78–83.

Тези наукових доповідей:

6. Крайлюк А. І. Вибір шлюбного партнера: теоретичний аналіз / А. І. Крайлюк // Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти) : зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Львівська педагогічна спільнота. – 2015. – С. 55–57.

7. Крайлюк А. І. Зв'язок між взаємодією у батьківській сім'ї та особливостями вибору шлюбного партнера в подружній парі / А. І. Крайлюк // Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків : Центр педагогічних досліджень. – 2016. – С. 100–105.

8. Крайлюк А. І. Аналіз впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера за допомогою проєктивних методів / А. І. Крайлюк // Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук : зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса : Південна фундація педагогіки. – 2016. – С. 10–13.

9. Крайлюк А. І. Особливості батьківських настанов та вибору шлюбного партнера у подружніх партнерів / А. І. Крайлюк // Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрямки наукових досліджень : зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ : Київська наукова організація педагогіки та психології. – 2016. – С. 73–76.

10. Крайлюк А. І. Міцність, задоволеність та довготривалість подружніх стосунків / А. І. Крайлюк // Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології : зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Львівська педагогічна спільнота. – 2016. – С. 59–63.

АНОТАЦІЯ

Крайлюк А. І. Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. – Київ, 2016.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню батьківських настанов, які є чинником вибору шлюбного партнера. У роботі здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до розгляду соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера, проаналізовано поняття вибору як психологічного феномену та поняття настанов в контексті їх впливу на вибір шлюбного партнера.

Виявлено зв'язки між батьківськими настановами та особливостями вибору подружнього партнера як у чоловіків, так і в жінок; між особливостями взаємодії у батьківській сім'ї та міцністю і тривалістю взаємин, задоволеністю шлюбним партнером. Виокремлено моделі співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера: у жінок – взаємодоповнення, повтору за протипом батька, наслідування обох батьків, часткового відтворення, передачі негативного досвіду, імітації з позитивною динамікою; у чоловіків – повтору негативного досвіду, передачі позитивного досвіду, взаємодоповнення, відтворення внутрішнього конфлікту, наслідування конструктивності стосунків.

Розроблено та апробовано програму, яка дає змогу усвідомити подружнім партнерам вплив батьківських настанов на вибір подружнього партнера, що сприяє підвищенню особистісної відповідальності за взаємостосунки та впливає на їх покращення.

Ключові слова: батьківські настанови, феномен вибору, шлюбний партнер, задоволеність шлюбним партнером, міцність стосунків, стратегії повтору та взаємодоповнення, моделі співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера.

АННОТАЦІЯ

Крайлюк А. И. Влияние родительских установок на выбор брачного партнера. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.05 – социальная психология; психология социальной работы. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, МОН Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию родительских установок, которые являются фактором выбора брачного партнера. В работе осуществлен теоретический анализ научных подходов к исследованию социально-психологических факторов выбора брачного партнера, проанализированы понятия выбора как психологического феномена и понятия установок в контексте их влияния на выбор брачного партнера.

Установлены психологические факторы выбора супруга: детский опыт отношений с близкими, гомогамность и комплиментарность черт характера, возможность максимизации собственной полезности в отношениях, место жительства или значимость определенных качеств для мужчин и женщин. Процесс выбора проходит последовательные этапы сближения и фильтрации.

Вывявлена связь между родительскими установками и особенностями выбора супружеского партнера как у мужчин, так и у женщин; между

особенностями взаимодействия в родительской семье и прочностью и длительностью отношений, удовлетворенностью брачным партнером. Выделены модели соотношения родительских установок и особенностей выбора брачного партнера: у женщин – взаимодополнения, повтора по протипу отца, подражания обеим родителям, частичного воспроизведения, передачи негативного опыта, имитации с положительной динамикой; у мужчин – повтора негативного опыта, передачи положительного опыта, взаимодополнения, воспроизведения внутреннего конфликта, подражания конструктивности отношений.

Установлено, что брачный партнер соответствует в своих чертах и отношениях родительским семьям в обеих случаях – при благоприятном и неблагоприятном психологическом климате в этих семьях. Выявлены стратегии повтора и взаимодополнения при выборе брачного партнера как у мужчин, так и у женщин. Результаты эмпирического исследования подтвердили влияние родительских установок на выбор брачного партнера и дальнейшее развитие отношений.

Разработана и апробирована программа «Психологическая профилактика семейных проблем и оптимизация семейных отношений». Её реализация позволяет супругам осознать влияние родительских установок на выбор супруга, что обуславливает повышение личностной ответственности за собственные отношения и влияет на их улучшение. Программа состоит из индивидуальных консультаций и групповых занятий. Внедрение тренинга подтвердило, что коррекционная программа эффективна, так как нормализует отношения, повышает их прочность, удовлетворенность браком, уменьшает дистанцированность партнеров.

Ключевые слова: родительские установки, феномен выбора, брачный партнер, удовлетворенность брачным партнером, прочность отношений, стратегии повтора и взаимодополнения, модели соотношения родительских установок и особенностей выбора брачного партнера.

SUMMARY

Krailiuk A. I. The impact of parental guidance on the choice of a marriage partner. – Manuscript copyright.

Dissertation for achieving an academic degree as a Philosophy Doctor in psychological sciences, specialty 19.00.05 – social psychology; psychology of social work. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, MES of Ukraine. – Kyiv, 2016.

This dissertation is dedicated to research of parental attitudes, which are the main factors in choosing a marriage partner. The theoretical analysis of scientific approaches for dealing with social and psychological factors on marriage partner choice is conducted in this paper, as well as the conception of choice as a psychological phenomenon and notion of mindset in the context of their impact on the choice of a marriage partner is analyzed.

The close connection between parental attitudes and characteristics for marriage partner selection both for men and for women are found; distinctive

features in the interactions in parental family and the strength, duration of relationships, marriage partner satisfaction. The correlation models of parental guidance and characteristics for marriage partner selection are identified: for women – complementarity, father's prototype reiteration, both parents imitation, partial reproduction, transmission of negative experiences, positive dynamics simulation; for men – repeat of the negative experiences, transmission of positive experiences, complementarity, restoration of internal conflict, imitation of constructive relations.

Psycho-correctional program is created and tested, that allows marriage partners to understand the impact of parental guidance on the choice of marriage partner, which leads to increasing of personal responsibility for relationships and affects their improvement.

Key words: parental guidance, the phenomenon of choice of marriage partner, marriage partner satisfaction, the strength of relationships, repeat strategy and complementarity, parental guidance value models and characteristics for marriage partner selection.